

Ks. Piotr Kulbacki*

Lublin

KATECHUMENAT PRZEDMAŁŻEŃSKI NARZECZONYCH

Od lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia pojawiały się głosy, iż należy dla narzeczonych wprowadzić katechumenat przedmałżeński, jako remedium na zauważalny wśród nupturientów brak podstawowej formacji chrześcijańskiej. Celem takiego katechumenatu byłoby

bezpośrednie przygotowanie do zawarcia sakramentalnego małżeństwa w sposób ważny i religijnie owocny. Wymaga to wspólnego ożywienia własnej świadomości religijnej narzeczonych, przez rozbudzenie i pogłębienie w nich zmysłu wiary. Wiara bowiem jest istotnym warunkiem zawarcia sakramentu małżeństwa¹.

Postulaty te na pewno były echem nowo promulgowanych obrzędów katechumenatu i sugestii stosowania ich w sposób analogiczny także do ochrzczonych potrzebujących inicjacyjnego pogłębienia w wierze². Potwierdzały to doświadczenia rozwijających się ruchów eklezjalnych odwołujących się do ewangelizacji i formacji inicjacyjnej, np.: deuterokatechumenat Ruchu Światło–Życie, Neokatechumenat, Odnowa w Duchu Świętym.

Przygotowywanie do małżeństwa odwołujące się *per analogiam* do katechumenatu proponuje także podstawowy dokument posoborowy dotyczący małżeństwa

* **Piotr Kulbacki**, ks. dr – adiunkt w Katedrze Teologii Liturgii Instytutu Teologii Pastoralnej KUL, kurator Instytutu Formacji Pastoralno-Liturgicznej KUL (kontakt z autorem: PiotrKulbacki@oaza.pl).

¹ J. Laskowski, *Katechumenat przedmałżeński*, „Chrześcijanin w świecie”, 8,7 (1976), s. 92.

² Por. *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich* (OCWD), Katowice 1988.

i rodziny, jakim jest adhortacja apostolska Jana Pawła II *Familiaris consortio* (FC)³. W adhortacji dwukrotnie użyto pojęcia „katechumenat” w kontekście faz przygotowania do małżeństwa i związanego z nimi duszpasterskiego towarzyszenia Kościoła rodzinie na różnych etapach jej formacji i rozwoju (por. nr 66).

Należy też zaznaczyć, iż na potrzebę prowadzenia przygotowania do małżeństwa wskazuje liturgiczna księga *Obrzędy sakramentu małżeństwa*⁴.

W niektórych środowiskach pod wpływem adhortacji *Familiaris consortio* używa się pojęcia katechumenatu przedmałżeńskiego na określenie katechez (kursów) dla narzeczonych. Jednakże rodzi się pytanie, czy ta nazwa przygotowania narzeczonych jest związana ściśle z metodą i celem pochrzcielnej formacji katechumenalnej, czy tylko ma oznaczać jakąś formę katechezy przedmałżeńskiej, faktycznie nie odwołującej się do doświadczeń katechumenatu.

W artykule niniejszym przyjrzymy się zasadom inicjacji związanej z formacją katechumenalną (pochrzcielną), aby wyodrębnić jej główne zasady, których należałoby oczekiwać w odniesieniu do formacji narzeczonych i które odróżniałyby ją od innych form przygotowania narzeczonych – tradycyjnej katechezy przedmałżeńskiej, dni skupienia czy rekolekcji dla narzeczonych.

PRZYGOTOWANIE DO MAŁŻEŃSTWA

Adhortacja *Familiaris consortio* wskazuje, iż najlepsze przygotowanie do małżeństwa i życia rodzinnego dokonuje się w rodzinach,

które, według dawnych zwyczajów, same troszczą się o przekazanie młodym tych wartości, które odnoszą się do życia małżeńskiego i rodzinnego, poprzez stopniowe wychowywanie i wprowadzanie w te problemy (nr 66).

Adhortacja wielokrotnie podkreśla, że posłannictwo Kościoła podejmowane przez zjednoczonych w sakramencie małżeństwa rodziców wobec dzieci oznacza, iż „rodzina ochrzczonych, zgromadzona razem przez Słowo i Sakrament jako Kościół domowy, staje się tak jak wielki Kościół, nauczycielem i matką” (tamże, nr 38). To zadanie rodziny w odniesieniu do socjalizacji religijnej, a przede wszystkim w odniesieniu do inicjacji sakramentalnej nazywamy „katechumenatem rodzinnym”⁵. I chociaż adhortacja *Familiaris consortio* nie posługuje się tym pojęciem, to ukazuje rolę rodziny analogicznie do *Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, w których czytamy, że

wtajemniczenie katechumenów dokonuje się stopniowo w społeczności wiernych, którzy przez rozważanie razem z katechumenami bogactwa Misterium Paschalnego

³ 22 XI 1981.

⁴ *Obrzędy sakramentu małżeństwa. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich* (OSM), Katowice 1996, nr 12–15.

⁵ F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie?*, Kraków 2003, s. 78–92.

i pogłębianie własnego nawrócenia swoim przykładem prowadzą ich do pełniejszej uległości Duchowi Świętemu (nr 4)⁶.

Adhortacja wyróżnia trzy etapy przygotowania do małżeństwa, które tworzą proces o charakterze stopniowym i ciągłym zarazem. Etapy te można określić jako przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie (por. FC 66).

Przygotowanie dalsze jest związane z pedagogią rodzinną prowadzącą dzieci do odkrywania siebie jako podmiotu osobowego charakteryzującego się złożoną i bogatą psychiką, oraz odkrywania mocnych i słabych stron swej osobowości. W ten sposób dziecko poznaje siebie jako istotę płciową, wraz ze związanymi z tym dążeniami, pragnieniami i spojrzeniem na małżeństwo jako powołanie i posłannictwo. Równocześnie tworzy się pozytywna podbudowa pod dokonanie życiowego wyboru małżeństwa lub innej drogi oddanej Bogu i ludziom (por. tamże). Ujawnia się w ten sposób priorytetowy charakter rodziny jako wspólnoty ewangelizującej⁷.

Drugi etap, bazujący na poprzednim, na który wskazuje adhortacja, to „przygotowanie bliższe, które – począwszy od stosownego wieku i przy właściwej katechezie, *jakby katechumenacie* – stanowi bardziej specyficzne przygotowanie do sakramentów, niejako do ponownego ich odkrycia” (tamże). To ogólne odniesienie do katechumenatu związane z odkrywaniem sakramentów zostaje dalej uściślone, bowiem „ta odnowiona katecheza przygotowujących się do małżeństwa chrześcijańskiego jest ze wszech miar konieczna do tego, aby sakrament był sprawowany i przeżywany w należyтым usposobieniu moralnym i duchowym” (tamże). W tej fazie powinno się uzupełniać podstawową formację religijną młodych w różnych aspektach przygotowania do małżeństwa, takich jak: problemy relacji osobowych, płciowości, odpowiedzialnego rodzicielstwa, wychowania dzieci, utrzymania rodziny, a także apostołstwa rodzinnego i współpracy z innymi rodzinami (por. tamże).

Sformułowanie „*jakby katechumenacie*” sugeruje zastosowanie na tym etapie określonej metody związanej z doświadczeniami katechumenatu, adekwatnej do wskazanych celów formacyjnych.

Trzeci etap to przygotowanie bezpośrednie do sprawowania sakramentu małżeństwa. Odbywając się w okresie ostatnich miesięcy czy tygodni przed zawarciem małżeństwa, dopełnia ono wymogi prawa kanonicznego dotyczące „egzaminu przedślubnego”. Adhortacja podkreśla, iż

konieczność takiego przygotowania, istniejąca zawsze i w każdym przypadku, tym bardziej jest nagląca, gdy chodzi o narzeczonych, którzy jeszcze wykazują braki i doświadczają trudności w doktrynie i praktyce życia chrześcijańskiego (tamże).

⁶ Zob. tamże, s. 47–62.

⁷ Zob. S. Dziekoński, *Formacja chrześcijańska dziecka w rodzinie w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2006, s. 182–200.

Adhortacja wskazuje, iż w tym okresie należy zgłębiać tajemnicę Chrystusa i Kościoła, znaczenie łaski i odpowiedzialnego małżeństwa. Jest to również czas przygotowania się do takiego udziału w liturgii zawarcia małżeństwa, aby był on czynny i świadomy zgodnie ze wskazaniami soboru (por. tamże). Winno to się dokonać na drodze wiary „analogicznej do katechumenatu” (tamże).

Tym razem należałoby określenie drogi formacyjnej „analogicznej do katechumenatu” odnieść do ostatniego okresu katechumenatu, bezpośrednio przygotowującego do przyjęcia sakramentów inicjacji.

Dostrzegając fakt, iż wiele rodzin nie spełnia należycie swego zadania przygotowania młodego pokolenia do małżeństwa, adhortacja wskazuje, iż

Kościół winien popierać lepsze i intensywniejsze programy przygotowania do małżeństwa, ażeby wyeliminować, na ile to możliwe, trudności, z którymi boryka się tyle małżeństw, a bardziej jeszcze po to, aby stworzyć pozytywne warunki do powstawania i dojrzewania udanych małżeństw (tamże).

Na wszystkich etapach przygotowania do małżeństwa powinny współdziałać rodzina i cała wspólnota kościelna, zaś postulowane przez adhortację „dyrektorium duszpasterstwa rodzin” opracowane przez Konferencję Episkopatów winno tak zaprogramować „kursy przygotowawcze” i taką im nadać strukturę, aby „przygotowujący się do małżeństwa, obok pogłębienia intelektualnego, poczuli się zachęcani do żywego włączenia się we wspólnotę kościelną” (tamże).

Postulowane przez adhortację *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* (DDR)⁸, bazujące na wydawanych wcześniej dokumentach (zob. nr 1)⁹, poświęca rozdział II omówieniu zasady przygotowania do małżeństwa i życia w rodzinie (por. nr 18–36). Dyrektorium przyjmuje podział na przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie (por. tamże, nr 18).

Według Dyrektorium, przygotowanie bliższe „dotyczy młodzieży ponadgimnazjalnej. Ma to być dla niej rodzaj katechumenatu przed narzeczeństwem i przed zawarciem małżeństwa” (nr 24). Niezależnie od katechezy w szkole Dyrektorium postuluje, aby jako program optymalny prowadzić dla tej młodzieży „roczną katechizację przedmażeńską, obejmującą co najmniej 25 spotkań, analogicznie do przygotowania przed Pierwszą Komunią św., czy przed bierzmowaniem” (nr 25). W identyczny sposób powinno być zorganizowane roczne studium w duszpasterstwach akademickich. Postuluje się, aby dla uczestników takiej rocznej katechizacji (lub studium) organizować odpowiednie rekolekcje, np. wielkopostne lub na zakończenie roku szkolnego (por. tamże).

⁸ Wydane przez Konferencję Episkopatu Polski, 1 V 2003.

⁹ M.in.: *Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin* (12 II 1969); *Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa* (12 III 1975); *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (5 IX 1986, zatwierdzona przez Stolicę Apostolską 17 I 1987).

Jako przygotowanie bezpośrednie proponuje się natomiast spotkanie z duszpasterzem w kancelarii parafialnej, trzy katechezy przedślubne z zakresu teologii małżeństwa, etyki życia małżeńskiego oraz liturgii sakramentu małżeństwa, co najmniej trzy spotkania w Poradni Życia Rodzinnego, spowiedź przedślubną i rozmowę dotyczącą wiedzy religijnej narzeczonych (por. tamże, nr 27). Episkopat zaleca także powrót do idei zaręczyn (por. nr 28).

Dyrektorium, choć odwołuje się za *Familiaris consortio* do idei „katechumenatu przed narzeczeństwem” jako drogi przygotowania bliższego, daje tylko ogólny postulat „oparcia się na elemencie wspólnotowo-liturgicznym, konferencyjnym i dialogowym” (nr 25).

Na rynku wydawniczym pojawia się obecnie wiele dobrych książek poruszających w różnej formie zagadnienia związane z przygotowaniem do małżeństwa, zarówno od strony teologicznej, jak i pedagogicznej, psychologicznej czy też związanej ze współżyciem małżeńskim¹⁰. Niekiedy pozycje te zawierają skrócony katechizm oraz skrót obrzędów zawarcia małżeństwa. Podręczniki te są przeznaczone dla różnych grup docelowych, w tym młodzieży szkolnej¹¹. Prezentują one bardzo dobry materiał do konferencji, rzadziej do rozmów, na ogół zaś pomijają aspekt liturgicznego przygotowania, ewentualnie zachęcają do udziału w tradycyjnych nabożeństwach. Jedynie w podręcznikach wyraźnie dedykowanych katechezie parafialnej można spotkać pewne propozycje, np. najpierw spotkania ewangelizacyjnego, a następnie medytacji po każdym spotkaniu złożonym z katechezy i dyskusji¹². Inny podręcznik podaje ciekawą propozycję w postaci czterech liturgii słowa podsumowujących cztery bloki tematów katechez: modlitwa o jedność – rola wspólnoty w życiu człowieka; o wzrost dojrzałości chrześcijańskiej – o uwolnienie z lęku i odwagę; o uzdrowienie relacji do Boga, siebie i ludzi; o piękne małżeństwo¹³.

KATECHUMENALNA FORMACJA POCHRZCIELNA

Obraz pierwszej wspólnoty uczniów Zmartwychwstałego Pana łączy się z wydarzeniem głoszenia kerygmatu (por. Dz 2,14-36), oraz wezwaniem do

¹⁰ Zob. *Przygotowanie bliższe do małżeństwa*, red. M. Wandrasz, Katowice 2004; *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa i życie w rodzinie*, red. W. Szewczyk, Marki 2006.

¹¹ Zob. *Powołani do miłości i małżeństwa. Podręcznik do nauki religii dla klasy III liceum*, red. M. Kruszewski, M. Walaszczyk, Warszawa 2004; *Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy liceum oraz IV klasy technikum*, red. Z. Marek, Kraków 2004; *Drogi życia i ścieżki powołania. Przygotowanie bliższe do sakramentu małżeństwa dla szkół ponadgimnazjalnych*, red. Z. Marek, Kraków 2005.

¹² Zob. *Sympatia – narzeczeństwo – małżeństwo – rodzina. Program przedmałżeńskiej katechezy parafialnej dla młodzieży klas I szkół ponadpodstawowych*, Sosnowiec 2004.

¹³ Zob. *3 razy M, czyli mocni mocą miłości. Materiały pomocnicze do katechezy parafialnej dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych*, red. T. Panuś, Kraków 2005.

nawrócenia i chrztu (por. Dz 2, 38). Owocem przyjęcia chrztu jest nowe życie członków wspólnoty:

trwali oni w nauce Apostołów i we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwach; przebywali razem i wszystko mieli wspólne; trwali jednomyślnie w świątyni; łamali chleb po domach; wszystko mieli wspólne; wielbili Boga; Pan przymnażał im codziennie tych, którzy dostępowali zbawienia (Dz 2,42-47).

Już pierwsza wspólnota uczniów Chrystusa swe życie odnosiła do wspólnoty rodzinnej, zarówno gromadząc się w domach chrześcijan, jak i nadając gminie charakter bratersko-rodzinny. Równocześnie jednak pojawiają się trudności nie tylko wymagające rozstrzygnięć dogmatycznych (por. Dz 15,1-35), ale wskazujące na potrzebę weryfikacji intencji kandydatów do wspólnoty (por. Dz 8,4-24), czy ich lepszego przygotowania w zakresie moralnym (por. 1 Kor 3-6). Spotykamy się także ze zróżnicowanym obrazem małżonków, np. podejmujący z oddaniem pracę ewangelizacyjną Pryscylla i Akwila (por. Dz 18,1-3), z drugiej widzimy małodusznych Ananiasza i Safirę (por. Dz 5,1-11). Te doświadczenia u samego początku Kościoła zrodziły potrzebę pewnej pedagogii chrześcijańskiej, która formowałaby do życia według Ewangelii.

Taką metodą stał się katechumenat, który przybrał kształt zinstytucjonalizowanego przygotowania do chrztu, mogący objąć programem formacyjnym i weryfikacyjnym każdego dorosłego kandydata. Po epoce rozkwitu instytucji katechumenatu (V-VI wiek), wraz z powszechnym chrztem niemowląt, nastąpił szybki jego regres. Ten starożytny sposób inicjowania dorosłych przywrócono po Vaticanum II, promulgując w 1972 roku współczesne *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. Ta księga liturgiczna, opisując proces formacji katechumenów, podkreśla, że wtajemniczenie ma charakter stopniowy. Dokonuje on się w środowisku wierzących, którzy jako podmiot wspólnoty formacyjnej razem z katechumenami wchodzi w tajemnicę zbawczych dzieł Chrystusa, zaś sami prowadząc życie oparte na modlitwie i metanoi są świadkami uległości Duchowi Świętemu (por. OCWD 4).

Oznacza to, iż droga do pełnego włączenia się w Kościół związana jest z posługą społeczności wiernych, która to posługa odwołuje się przede wszystkim do własnego nawrócenia i pogłębiania wierności Bogu. Tak rozumiana droga wtajemniczenia wiąże się z określonymi stopniami i okresami formacyjnymi.

Formacja ta obejmuje pewne etapy i okresy. Na początku jest to okres związany z poszukiwaniem podejmowanym przez kandydata, któremu ze strony Kościoła odpowiada okres ewangelizacji i prekatechumenatu. Kandydaci tworzą grono zwane sympatykami, i nie towarzyszą przyjęciu do tego grona żadne obrzędy liturgiczne, co najwyżej proste serdeczne zaproszenie do wspólnoty wierzących (por. OCWD 9-13). Od obrzędu przyjęcia do katechumenatu, za poręczeniem członków lokalnego Kościoła, kandydaci stają się „domownikami Chrystusa” i otrzymują szczególną pomoc na drodze nawet kilkuletniej formacji w postaci liturgii słowa,

błogosławieństw i sakramentaliów (por. tamże, nr 14–20). Zazwyczaj w Wielkim Poście wraz z obrzędem „wybrania” rozpoczyna się okres oczyszczenia i oświecenia, będący bezpośrednim czasem przygotowania do przyjęcia sakramentów inicjacji. Okresowi temu towarzyszą skrutynia i obrzędy przekazania najstarszych dokumentów wiary i modlitwy – Symbolu wiary i Modlitwy Pańskiej (por. tamże, nr 21–26). Wigilia Paschalna wraz z poprzedzającymi ją obrzędami chrzcielnymi staje się czasem udzielenia sakramentów inicjacji: chrztu, bierzmowania i Eucharystii (por. tamże, nr 27–36). Neofici uczestniczą w pogłębieniu swej sakramentalnej drogi z Chrystusem w okresie mistagogii (por. tamże, nr 37–40).

Powyższa struktura katechumenatu wykazuje wielką elastyczność w adaptacji do konkretnych sytuacji katechumenów (np. OCWD 78, 80, 83–85, 85, 89, 110–112, 119). Równocześnie Obrzędy w rozdziale czwartym przewidują „przygotowanie do bierzmowania i Eucharystii dorosłych, którzy przyjęli chrzest jako dzieci, ale nie otrzymali pouczenia w wierze” (nr 295–305). W analogiczny sposób wskazówki te są wykorzystywane w różnych propozycjach formacji katechumenatu pochrzcielnego celem rozbudzenia wiary i pogłębienia dotychczasowej formacji chrześcijańskiej. Dotyczy to zarówno celebracji słowa Bożego, celebracji pokutnych, jak i celebracji związanych z katechumenatem. Należy przy tym ściśle interpretować zasady zawarte w dekrecie Kongregacji Kultu Bożego, wydanym wkrótce po ogłoszeniu obrzędów katechumenatu, precyzujące sposób wykorzystania celebracji przeznaczonych na okres wtajemniczenia¹⁴. Aby obrzędy te były „prawdziwe” w odniesieniu do już ochrzczonych, nie można stosować obrzędów „wybrania”, egzorcyzmów zawierających wzmianki o grzechu pierworodnym, udzielać namaszczeń czy przekazywać białej szaty. Natomiast może być jakaś forma włączenia do grupy formacyjnej (ze znakiem krzyża), przekazanie zapalanej świecy czy modlitwy o uwolnienie od wpływów złego ducha (zdaniem niektórych autorów lepiej wtedy nie nazywać jej egzorcyzmem)¹⁵. W ten sposób pochrzcielna formacja katechumenalna faktycznie oznacza formację mistagogiczną odwołującą się do etapu katechumenatu, a odnawiającą i pogłębiającą wiarę, życie sakramentalne i życie we wspólnocie Kościoła¹⁶.

Ponieważ w krajach takich jak Polska mamy do czynienia z powszechnym chrztem niemowląt, należy w powyższym kontekście zadać sobie pytanie o prze-

¹⁴ Zob. C. Krakowiak, *Wykorzystanie metody katechumenalnej w przygotowaniu do sakramentów*, w: *Słowo – liturgia – wspólnota*, red. C. Krakowiak, P. Kulbacki, Kraków–Lublin 2006, s. 61, 62; tenże, *Zapomniany dokument Kongregacji Kultu Bożego*, „Collectanea Theologica” 67,3 (1997), s. 119–125; Congregazione per il Culto Divino, *Riflessioni sul Capitolo IV dell’Ordo initiationis christianae adultorum*, „Notitiae” 9 (1973), s. 274–282.

¹⁵ Por. C. Krakowiak, *Wykorzystanie...*, s. 64–66; P. Kulbacki, *Wychowanie do walki z szatanem w ruchach religijnych*, w: *Egzorcyzmy w tradycji i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2007, s. 241–255.

¹⁶ Zob. C. Krakowiak, *Wykorzystanie...*, s. 62.

bieg i owoce podstawowej formacji chrześcijańskiej w rodzinie. Okazuje się, iż w praktyce pastoralnej możemy wyróżnić następujące sytuacje:

- Rodzice ochrzczonych niemowląt żyją na co dzień doświadczeniem wiary i moralności chrześcijańskiej, uczestniczą w sakramentalnym życiu Kościoła, troszczą się, aby swoje dzieci wprowadzić na taką drogę życia, której są świadkami, jaką sami cenią najbardziej – drogę uczniów Pana. Wraz z rozwojem biologicznym, psychicznym, społecznym osobowym swoich dzieci dbają, wspierani przez parafię, o wdrażanie ich w życie chrześcijańskie przez modlitwę, metanoię, przebaczenie, przyjmowanie sakramentów. W ten sposób w Kościele domowym wypełnia się chrzcielne powołanie rodziców i powołanie wynikające z sakramentu małżeństwa.
- Rodzice słabo lub wcale się nie angażują w życie wiary, uzupełnianie tego deficytu pozostawiając parafii.
- Ochrczone dzieci są pozbawione w ogóle wychowania chrześcijańskiego.

Na potrzebę i możliwości dopełniania formacji katechumenalnej w odniesieniu do wyżej wymienionych kategorii osób wskazują obrzędy katechumenatu. Jednakże w przypadku katechumenatu pochrzcielnego, zwłaszcza w odniesieniu do osób, które już przyjęły Eucharystię, a nawet bierzmowanie, etapy wyróżnione w Obrzędach nie mają kategorycznego rozgraniczenia, bowiem uczestnicy takiej formacji mają już prawo uczestnictwa w pełni we Mszy św., powinni korzystać i korzystają z niego, choć w zróżnicowanym stopniu. Dlatego wzorowanie się na podziale na poszczególne okresy ma charakter przede wszystkim logiczny, i ten charakter – a nie brak sakramentalnej, ontologicznej więzi, wyznacza potrzebę i możliwości stosowania pewnych obrzędów, niezależnie od dotychczasowej formacji w różnych środowiskach i od stopnia osobistego zaangażowania w wierze.

Należy także zauważyć, iż do idei formacji, nawiązującej do katechumenatu, Kościół powraca w roku liturgicznym, szczególnie w cyklu wielkopostno-paschalnym. W tym czasie w liturgii przypomniana jest podstawowa katecheza chrzcielna, powraca tematyka skrutyniów dla katechumenów (III, IV, V niedziela Wielkiego Postu cyklu A), wierni odnawiają więź chrzcielną w sakramencie pokuty¹⁷, w Wigilię Paschalną odnawiają przyrzeczenia chrzcielne i celebrują 50 dni radości paschalnej, aż do Zesłania Ducha Świętego. Cała konstrukcja roku liturgicznego skoncentrowana jest wokół Misterium Paschalnego i ściśle związanego z nim przymierza chrzcielnego. W ten sposób pedagogia roku kościelnego potwierdza fundamentalny rdzeń formacyjny chrześcijanina oparty na katechumenacie.

Dlatego każdy etap życia chrześcijańskiego, związany z wejściem na kolejny etap życia sakramentalnego, domaga się odnowienia i pogłębienia noszących rys katechumenalny. Nie wystarczy proponowane w liturgii coroczne odnawianie Przymierza. Postulat ten wydaje się jasny wobec przygotowania pochrzcielnego

¹⁷ Św. Augustyn nazywa sakrament pokuty „drugim chrztem”; por. C. Krakowiak, *Wykorzystanie...*, s. 61.

do przyjęcia pozostałych sakramentów inicjacji chrześcijańskiej – bierzmowania i Eucharystii. Natomiast przygotowanie do sakramentu małżeństwa powinno uwzględniać konieczność odwołania się do pogłębienia wiary, tak jak w przypadku katechumenatu pochrzcielnego, ale na całkowicie nowym etapie życia, aby przyjęcie sakramentu małżeństwa było owocne. Oznaczałoby to, iż formacja przedmałżeńska powinna odwoływać się do podstawowego doświadczenia wiary, czyli mieć charakter ewangelizacyjno-katechumenalny, uwzględniający nową sytuację zawierających związek małżeński, który dla ochrzczonych nabiera wymiaru sakramentalnego¹⁸.

Tak rozumiany katechumenat przedmałżeński oznaczałoby przejście od zestawu tematów katechizmowych, najczęściej przypominających podstawowe zagadnienia wiary i moralności, w kierunku wydarzenia ewangelizacyjnego, którego owocem jest budzenie wiary lub pogłębianie jej i konsekwentne budowanie postaw moralnych pod kątem późniejszego życia małżeńskiego.

Jest to problem związku między ewangelizacją a katechizacją¹⁹. Katecheza odewana od ewangelizacji, pomijająca ją lub milcząco domniemywająca wcześniejsze pogłębione doświadczenie osobistego spotkania z Bogiem staje się w dużej mierze katechezą o charakterze moralizującym, a nie otwierającym na spotkanie z Chrystusem w sakramentach chrztu, bierzmowania i Eucharystii, a zatem konsekwentnie nie otwierającą na osobowe spotkanie z Nim w sakramencie małżeństwa.

KATECHUMENAT PRZEDMAŁŻEŃSKI NARZECZONYCH

Kluczem do odczytania idei „katechumenatu przedmałżeńskiego” jest pojęcie „Kościoła domowego”, którym chętnie posługiwali się Ojcowie Kościoła. Używają go dokumenty soborowe, choć w sposób ostrożny: „w tym niejako domowym Kościele” (KK 11), „okaże się jakby domowym sanktuarium Kościoła” (DA 11)²⁰. Adhortacja *Familiaris consortio* swobodnie już, wielokrotnie posługuje się tym pojęciem (por. nr 21, 38, 51–dwukrotnie, 52, 53, 54, 59, 61 – dwukrotnie, 65, 86).

Skoro rodzina stanowi wspólnotę „jakby” Kościoła domowego, to uzasadnione jest określenie w postulowanej przez *Familiaris consortio* formacji do sakramentu małżeństwa „analogicznej” lub „jakby” katechumenalnej. Jeśli instytucja katechumenatu wprowadza we wspólnotę Kościoła, to analogicznie potrzebna jest pewna formacja wprowadzająca w życie Kościoła domowego. W katechumenacie czas przygotowania prowadzi do kulminacyjnego momen-

¹⁸ Por. tamże, s. 72.

¹⁹ Por. W. Nowacki, *Formacyjny wymiar ewangelizacji w dokumentach Magisterium Kościoła*, w: *Ewangelizować czy katechizować*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, s. 145–159.

²⁰ E. i M. Marczewscy, „Kościół domowy”. *Ocena pojęcia*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A.L. Szafranski, Lublin 1985, s. 242, 243; *Domowy Kościół*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 4, red. R. Łukaszyk i in., Lublin 1985, s. 104; termin ten oznaczał w pierwszych wiekach także miejsce kultu liturgicznego, zob. tamże.

tu celebracji trzech sakramentów inicjacji, a następnie realizacji i kontynuacji w dalszym życiu przymierza wiary, nadziei i miłości. Analogicznie „inicjacja” do Kościoła domowego znajduje swój szczyt w celebracji zawarcia sakramentalnego przymierza małżeńskiego i znajduje swą kontynuację w życiu małżeństwa i rodziny w wierze, nadziei i miłości. Zatem wskazane powyżej elementy pochrzcielnej formacji katechumenalnej, powinny znaleźć swe odbicie w analogicznych elementach „katechumenatu przedmałżeńskiego”.

Jako model podstawowy dalszej analizy przyjmijmy, iż uczestnikami „katechumenatu przedmałżeńskiego” są osoby, które kilka lat wcześniej, np. w ostatniej klasie gimnazjum, przyjęły sakrament bierzmowania. Równocześnie należy zauważyć, iż idea „katechumenatu przedmałżeńskiego” w szkole ponadpodstawowej, przed narzeczeństwem, rodzi pewne trudności, niełatwo bowiem prowadzić wdrożenie do Kościoła domowego, bez skonkretyzowanej perspektywy założenia rodziny. Poza tym katechumenat ma prowadzić do sakramentu, a w szkole średniej dopiero jest czas na rozeznawanie powołania życiowego. Na etapie szkoły ponadpodstawowej postulowana przez Dyrektorium formacja może mieć jedynie charakter nawiązujący, poprzez pewne celebracje, do katechumenatu pochrzcielnego (zawsze można uwzględnić w nich szerszy kontekst małżeństwa i rodziny). Dlatego na tym etapie należałoby raczej mówić o odniesieniu do pierwszego stopnia katechumenatu (por. OCWD 14–20, 98–124), względnie o przeprowadzeniu w tym okresie pewnych celebracji, które, dzięki modlitwie, błogosławieństwom czy nawet modlitwom o oddalenie wpływów złego ducha (egzorcyzmom)²¹, otwierałyby serca młodzieży na przyjęcie fundamentalnych prawd wiary, w szczególności odniesionych do małżeństwa i rodziny. Natomiast ściślej rozumiany katechumenat przedmałżeński dotyczyłby narzeczonych, względnie par rozeznających wejście na drogę wspólnego życia (por. OSM 14). W tym szerokim sensie będzie tu używany termin „katechumenat narzeczeński”²².

Najczęściej stosowane w parafiach określenie „katechumenat przedmałżeński” oznacza właśnie tę fazę przygotowania. Narzeczeni powinni uczestniczyć w spotkaniach przez cały rok, przynajmniej w cyklu 10–20 spotkań. Stwarza to okazję do przeprowadzenia nie tyle cyklu katechez zakończonych rodzajem „egzaminu”, co powrotu do podstawowej formy katechezy z pierwszych wieków chrześcijaństwa, jaką było przepowiadanie podczas różnych celebracji liturgicznych. Równocześnie dla wielu narzeczonych może to być pierwsza i niepowtarzalna okazja do przeżywania liturgii w małej grupie, „blisko ołtarza”, co stanowi dobry sposób wdrażania przez chrześcijańskich małżonków świętowania dnia Pańskiego (por. OCWD 107) i do sprawowania „liturgii Kościoła domowego”²³.

²¹ Por. P. Kulbacki, *Wychowanie...*, s. 247–250.

²² Por. C. Krakowiak, *Wykorzystanie...*, s. 72.

²³ W. Nowak, *Zarys liturgii Kościoła domowego*, Olsztyn 2000, s. 55–83.

W podejmowanych próbach realizacji tak rozumianego katechumenatu narzeczonych na tle roku liturgicznego przeprowadza się celebrycje słowa Bożego i celebrycje pokutne. Jako prekatechumenat jest traktowana wstępna ewangelizacja i przyjęcie kandydatów do grupy formacyjnej. Po uroczystym przyjęciu do grupy rozpoczyna się drugi etap („katechumenat”), jako okres pogłębionej ewangelizacji i poznawania teologii małżeństwa. Na tym etapie odbywają się spotkania z psychologiem, socjologiem, lekarzem oraz doświadczonymi parami małżeńskimi. Ten etap kończy się obrzędem wzorowanym na obrzędzie „wybrania” i stanowi przejście do bezpośredniego przygotowania celebrycji sakramentu małżeństwa. W tym czasie, odpowiadającym okresowi „oczyszczenia i oświecenia”, odbywają się celebrycje pokutne, dzień skupienia, wdrożenie do świadomego i czynnego udziału w celebrycji sakramentu małżeństwa. Okresowi mistagogii odpowiada formacja pomagająca w tworzeniu „domowego Kościoła”²⁴.

Można zatem podać następujące praktyczne sugestie (wyływające z własnych doświadczeń):

- Katechumenat zakłada etap ewangelizacji lub prekatechumenatu (por. OCWD 9–13), co implikuje przyznanie priorytetu ścieżce formacyjnej ewangelizacyjno-katechumenalnej, zaś tematyka związana z małżeństwem i rodziną może być poprawnie zasymilowana tylko z perspektywy pogłębienia życia w wierze, opartego na słowie i sakramentach (por. OSM 16). W przeciwnym przypadku mielibyśmy do czynienia z katechezą podającą zasady moralne, zaś sakramenty byłby tylko „narzędziami” do realizacji postulatów moralnych związanych z życiem małżeńskim i rodzinnym. W ten sposób zostałyby zagubiony wymiar personalistyczny sakramentu²⁵. Bowiem to właśnie osobowe spotkanie z Chrystusem w sakramencie powoduje w odpowiedzi decyzję życia moralnego, które wspiera otrzymana darmo łaska.

Zatem nawet w przypadku osób, które czynnie praktykują życie sakramentalne i które doświadczyły osobistego spotkania z Panem oraz pójścia za Nim, istnieje w obliczu wejścia na „nową drogę życia” potrzeba powrotu do fundamentów wiary i kolejnego opowiedzenia się za Jezusem lub pogłębienia relacji z Nim w perspektywie wspólnego małżeństwa. Może być to dla niektórych osób pierwsze świadome – na obecnym etapie życia – doświadczenie spotkania ze Zmartwychwstałym Panem (por. FC 68). Ten etap ma pomóc w wyrównaniu poziomów zaangażowania w wierze narzeczonych. Tak jak Kościół zaprasza co roku w liturgii cyklu wielkopostnego i paschalnego do odnowienia więzi chrzcielnej, tak rychła perspektywa małżeństwa wydaje się szczególnym impulsem do ewangelizacji.

²⁴ Podejmowano je na płaszczyźnie Kościoła we Włoszech (m.in. Carlo Rocchetta); zob. C. Krakowiak, *Wykorzystanie...*, s. 73–76.

²⁵ Zob. F. Blachnicki, *Kościół jako wspólnota*, Lublin 1992, s. 151.

Uczestników katechumenatu przedmałżeńskiego należy zatem przeprowadzić podczas formacji przede wszystkim drogą prowadzącą do doświadczenia osobistego spotkania z Jezusem i całkowitego powierzenia Mu swego życia. Ta faza jest fundamentalna i od jej owocności zależy skuteczność dalszych oddziaływań duszpasterskich wobec narzeczonych. Dlatego w programie należy uwzględnić głoszenie kerygmatu połączonego ze świadectwem małżonków chrześcijańskich (por. OCWD 4; OSM 26) wraz z wezwaniem do osobistej decyzji. Ta linia ewangelizacyjna w programie pracy znajduje swe dopełnienie we wprowadzeniu do osobistej modlitwy, która jest podstawowym miejscem wyrażenia swej akceptacji dla planu Bożej miłości.

- Etap ewangelizacji znajduje swą kontynuację w okresie pogłębienia relacji z Panem, wzorowanym na okresie oczyszczenia i oświecenia. W katechumenacie przedmałżeńskim mogą mieć miejsce celebracje odwołujące się do tematyki chrzcielnej związanej z odkrywaniem drogi nowego życia i wyzwolenia, które przynosi Chrystus.

W kolejnych etapach formacji narzeczeni winni dokonać odnowy przyrzeczeń chrzcielnych, w analogiczny sposób do Wigilii Paschalnej²⁶, względnie do przewidzianego w księgach liturgicznych odnowienia przymierza chrztu przy udzielaniu chrztu dzieciom²⁷ lub przy bierzmowaniu²⁸. Odpowiednio przygotowana celebracja oparta na liturgii słowa, wykorzystanie świec chrzcielnych, przechowywanych w domu narzeczonych, uświadamia, w formie obrzędowej, łączność z doświadczeniem wiary całego swego dotychczasowego życia, z „katechumenatem” przed Pierwszą Komunią św. i bierzmowaniem. Taka celebracja umożliwi potwierdzenie własnego wyznania wiary i stawia w perspektywie przekaz wiary swoim dzieciom w Kościele domowym.

- W następnym etapie „rozważania bogactwa Misterium Paschalnego” (OCWD 4) narzeczeni powinni być uczestnikami celebracji sakramentu pokuty z zastosowaniem *Obrzędu pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem*²⁹. Jakkolwiek od promulgacji w języku polskim *Obrzędów pokuty* upłynęło ponad ćwierć wieku, to ten sposób sprawowania sakramentu jest rzadko stosowany w praktyce parafialnej, co zwykle się tłumaczy niemożnością zapewnienia większej ilości spowiedników równocześnie. Katechumenat przedmałżeński obejmuje grupy co najwyżej kilkudziesięcioosobowe, co umożliwia staranne przygotowanie i przeprowadzenie tej celebracji.

²⁶ Por. *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, s. 178, 179.

²⁷ Por. *Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2004, nr 56–59.

²⁸ Por. *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikatu Rzymskiego*, Katowice 1975, nr 23.

²⁹ *Obrzędy Pokuty. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981, nr 49–60.

Dobrze przeżyty etap ewangelizacji i celebrowanie odnowy przymierza chrzcielno-pojednania. Poświęcenie wystarczającej ilości czasu odpowiednio wcześniej na przygotowanie do takiej celebrowania („krąg liturgiczny”) powinno dopomóc we wcześniejszym rachunku sumienia, wzbudzeniu żalu za grzechy oraz podjęciu mocnego postanowienia poprawy.

W pewnych okolicznościach, np. zorganizowanego udziału narzeczonych w Triduum Paschalnym, celebrowanie pokutne może odbyć się przed odnowieniem przyrzeczeń chrzcielnych.

- W opisane powyżej obrzędy „katechumenatu przedmałżeńskiego” mogą wprowadzić wcześniejsze celebrowanie zawierające elementy wzorowane na obrzędach przewidzianych dla katechumenów:
 - a) przyjęcie do „katechumenatu przedmałżeńskiego” – tu uwidoczniłaby się rola „poręczycieli”, czyli doświadczonych małżonków będących przewodnikami narzeczonych na drodze pogłębiania, a nawet budzenia wiary (por. OSM 26). Małżonkowie z wielu ruchów chętnie angażują się w przygotowanie narzeczonych³⁰. Mogłyby to być osoby wprowadzające w tajniki dialogu małżeńskiego, modlitwy rodzinnej lub pomagające indywidualnie parom w zakresie etyki życia małżeńskiego;
 - b) celebrowanie podobna do wyrzeczenia się kultów pogańskich („bożków”), odpowiednio dostosowana do obecnej sytuacji kulturowej;
 - c) modlitwy o oddalenie wpływów złego ducha (egzorcyzmy) i błogosławieństwa umacniające kandydatów do zawarcia związku małżeńskiego;
 - d) skrutynia;
 - e) obrzędy przekazania (Symbolu wiary i Modlitwy Pańskiej), którym można równocześnie nadać charakter związany z przygotowaniem do prowadzenia katechumenatu rodzinnego.
- Oprócz tych elementów formacyjnych wymienionych w poprzednim punkcie i wprost zaczerpniętych z katechumenatu można zaproponować pewne nabożeństwa o charakterze ewangelizacyjnym, podejmujące tematykę małżeństwa i rodziny, np.:
 - a) Droga Krzyżowa – „o ofiarnej miłości”, która dopełni katechezę o szacunku dla życia³¹;
 - b) szkoła modlitwy – wdrażająca w modlitwę narzeczonych za siebie nawzajem i za przyszłe małżeństwo³².

³⁰ Zob. *Wychowanie do życia w rodzinie. Drogi i bezdroża*, red. G. Witaszek, R. Podpora, Lublin 1996.

³¹ Problemu czystości przedmałżeńskiej i małżeńskiej oraz afirmacji poczętego życia nie rozwiąże się w przedłużających się, emocjonalnych dyskusjach – zazwyczaj wszystkie „argumenty” zostaną wyczerpane w ciągu kilkunastu minut, lepiej wtedy przejść do modlitwy.

³² Może być ona związana z adoracją Najświętszego Sakramentu. Narzeczeni, klęcząc, mogą trzymać się za ręce, odmawiając „modlitwę za narzeczonego” i „modlitwę za narzeczoną”.

- Punktem ciężkości formacji podczas „katechumenatu przedmałżeńskiego” powinna być celebrowanie Eucharystii. Należy ją starannie przygotować – zapraszając do wypełnienia funkcji liturgicznych osoby spośród narzeczonych, np.: dawnych ministrantów względnie scholanki lub zaangażowanych w formację liturgiczną w oazie czy innych grupach. Potrzebny jest „krąg liturgiczny” przygotowujący celebrowanie, w tym wezwania modlitwy wierznych (w małej grupie każdy mógłby po przygotowaniu na piśmie odczytać swoje wezwanie).
- Formacja narzeczonych powinna też objąć bezpośrednie przygotowanie do sprawowania sakramentu małżeństwa (por. FC 66, 67; DDR 30; OSM 17, 24, 28–38). Na odpowiednim etapie mogłoby mieć miejsce błogosławieństwo narzeczonych³³.
- Tak jak katechumenat dopełniany jest przez mistagogię (por. OCWD 235–239), tak „katechumenat dla narzeczonych” winien znaleźć swe dopełnienie w specjalnych spotkaniach i liturgii dla młodych małżonków. Dobre przeżycie okresu katechumenatu przy sprzyjających okolicznościach wyda owoc w postaci otwarcia na dyskretne towarzyszenie wspólnoty eklezjalnej na ich nowej drodze życia.

* * *

Powyższe analizy ukazują, w jaki sposób idee katechumenatu mogą korelować z formacją narzeczonych, których zainteresowanie życiowe grawituje w tym momencie wokół małżeństwa. Tak rozumiany „katechumenat narzeczonych” może ułatwić wspólnotową pomoc w szczególnych przypadkach na drodze do małżeństwa u osób z dobrą wolą, ale wymagających dodatkowej troski duszpasterskiej (brak bierzmowania, jedna ze stron innego wyznania, niewierząca lub nieochrzczona – por. OSM 18, 22, 29).

W wielu środowiskach spotykamy się z bardzo dobrze przygotowanymi i prowadzonymi przez cały rok spotkaniami dla narzeczonych, których uczestnikami są osoby zainteresowane pogłębionym przygotowaniem do małżeństwa. Są to wydające dobre owoce różnego rodzaju rekolekcje, dni skupienia, wieczory dla zakochanych, grupy dyskusyjne, spotkania z doświadczonymi małżeństwami³⁴. Należy jednak zadawać sobie pytanie, na ile starochrześcijańska idea katechumenatu i odniesienie do patrystycznej idei Kościoła domowego może te doświadczenia zasymilować, rozwinąć i uporządkować zgodnie z liturgią Kościoła. Dobrze opracowane i zorganizowane przygotowanie do małżeństwa budzi zainteresowanie

³³ Zob. *Obrzędy błogosławieństw. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1994, nr 198, 195–214.

³⁴ Por. P. Petryk, *Ku wspólnotocie życia i miłości*, Lublin 1998, s. 99–102.

i stanowi zachętę do włączenia się w nie dla osób mniej zaangażowanych w życie wiary.

Powyżej przedstawiono tylko podstawy pastoralno-liturgiczne katechumenatu przedmałżeńskiego. Szczegółowa prezentacja przekracza ramy niniejszego artykułu.

CATECHUMENATE FOR MARRIAGE

Summary

After the restoration of catechumenate in the Church its ideas are still more often applied in a post-baptism formation according indications presented in the 4th chapter of the Rite of Christian Initiation for Adults. New suggestions appeared for marriage preparation since it should be similar to catechumenate.

The main rules of catechumenate are considered in this text concerning Christian formation and applied to an initiation to the „Church of the home”. The last should be analogous to Christian initiation, being the pre-marriage catechumenate, as is shown in *Familiaris consortio*. It is possible to fulfill all the required periods, degrees and celebrations during one year, as it is in formal catechumenate.

The article presents pastoral and liturgical foundations for such a formation.

Słowa kluczowe: inicjacja, katechumenat, Kościół domowy, przygotowanie do małżeństwa

Keywords: catechumenate, Church of the home, initiation, preparation for marriage